

УДК 376.3:371.13

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Світлана Миронова

*Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет
вул. Огієнка, 61, 32300 Кам'янець-Подільський, Україна*

Обґрунтовано актуальність проблеми підготовки вчителів-дефектологів до корекційної роботи у спеціальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами. Зазначено причини, через які існуюча система дефектологічної освіти не задовольняє потреби суспільства; вказано напрямки, що потребують першочергового вирішення. Окреслено концептуальні основи підготовки вчителів-дефектологів до корекційної роботи у спеціальних закладах.

Ключові слова: вчитель-дефектолог, корекційна робота, спеціальні заклади, діти з особливими освітніми потребами.

Розвиток спеціальної педагогіки як теоретичної науки і практичної галузі пов'язаний із суперечливими і неоднозначними процесами, що відбуваються в Україні. Соціально-економічна ситуація, що склалася на сучасному етапі, кризові явища у сфері економіки і фінансів зумовлюють необхідність посилення соціального захисту дітей з особливими освітніми потребами. Нестабільність виробництва, розбалансування економічних відносин, зростання безробіття, зниження сукупного доходу сім'ї, руйнування інституту дитячих дошкільних закладів, зменшення доступності медичних послуг, погіршення екологічних умов призвели до спаду демографічних показників, підвищення захворюваності дітей, зростання дитячої інвалідності.

Стаття 23 Конвенції ООН про права дитини визнає право дитини-інваліда вести повноцінне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють впевненості у собі, а також право дитини-інваліда на особливе піклування, доступ до освіти, відновлення здоров'я, соціального, культурного і духовного життя. Ці положення знайшли відображення й у законодавстві України, зокрема, у національній програмі "Діти України", де допомога хворим дітям та дітям-інвалідам розглядається як проблема національного значення, що потребує першочергового розв'язання.

Забезпечення повноцінного розвитку дітей з особливими потребами потребує створення нових типів спеціальних шкіл і дошкільних закладів; розгортання позашкільних закладів; створення спеціальних служб, які будуть здійснювати профілактику дефектів і готуватимуть батьків до виховання дітей, які мають проблеми, в умовах сім'ї; організації найбільш адекватних напрямків диференційованого підходу до навчання різних категорій дітей з особливими потребами, в т.ч. в умовах інтеграції в масових освітніх закладах.

Якісне вирішення цих проблем знаходиться у прямій залежності від рівня підготовки спеціалістів-дефектологів. Очевидною стає необхідність підготовки фахівців нової генерації, здатних здійснювати специфічну професійну діяльність у нових умовах. Існуюча ж система дефектологічної освіти на сучасному етапі не задовольняє потреби суспільства з огляду на такі проблеми: кількість дефектологів з вищою освітою в Україні залишається недостатньою; а їхній розподіл по областях – нерівномірним; кількість і напрями підготовки фахівців для різних категорій дітей з особливими потребами не пов'язуються із статистичними даними про кількісний і якісний склад аномальних дітей в країні; фахівців для окремих закладів не готують взагалі, зокрема, не забезпечені спеціалістами заклади для дітей із ЗПР, порушенням поведінки, дитячим церебральним паралічем, складними комбінованими дефектами; відсутні спеціалісти в галузі ранньої корекційної та реабілітаційної роботи; фахівці для допомоги дорослим людям з особливими потребами; наявність міжвідомчих бар'єрів між системами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту негативно позначається як на якості підготовки спеціалістів, так і на їхньому працевлаштуванні; практично відсутня варіативність дефектологічної освіти; не розробленим є науково-теоретичний фундамент вищої дефектологічної освіти, наявний розрив між наукою і навчальним процесом; відірваність дефектологічної освіти в Україні від світової практики, що не дає змоги конструктивно використовувати зарубіжний досвід підготовки дефектологів; відсутність системи завчасної педагогічної профорієнтації до педагогічної діяльності з аномальними дітьми; недостатня орієнтація на розвиток особистісних якостей студентів-дефектологів; упередженість суспільства щодо дефектологічних спеціальностей; недосконалість системи підвищення кваліфікації вчителів-дефектологів.

У цих умовах першочергового вирішення потребують такі завдання: типологія форм професійної діяльності дефектологічних кадрів у різних структурах (освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті) і ланках (дошкільних закладах, школах, реабілітаційних закладах, професійних училищах, ВНЗ); специфіка професійної діяльності соціально-педагогічних працівників у сфері освіти, соціального захисту, охорони здоров'я; моделювання професійної діяльності дефектологів у нових структурах

системи соціальної підтримки дітей з вадами розвитку; принципи і методи відбору студентів і підготовки фахівців для роботи з дітьми, що мають особливі потреби; класифікація професійних, соціальних і особистісних вимог до студентів дефектологічних спеціальностей; аналіз системи навчання, підвищення кваліфікації дефектологів у різних структурах освіти; організація міжнародного співробітництва в галузі підготовки і підвищення кваліфікації дефектологів; розроблення програми особистісно-професійного розвитку студентів у процесі підготовки до роботи з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку; перевірка різних типів і форм безперервної підготовки фахівців для системи спеціального навчання і виховання.

Своєрідним науковим підґрунтям у підходах до сучасного розвитку вищої дефектологічної освіти є дослідження з вищої педагогічної освіти (А.М. Алексюк, О.В. Глушман, Є.П. Белозерцев, Л.С. Нечепоренко, Л.І. Рувінський, В.В. Сагарда, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін); чималу роль в цьому плані відіграють дослідження питань історії, філософії та психології вищої освіти (Г.О. Балл, І.А. Зязюн, М.Б. Євнух, Н.С. Ладижець, Т.І. Шевченко, В.І. Луговий, В.К. Майборода, В.М. Мадзігон, Н.Г. Никало, В.І. Равкін, В.Д. Шадріков, І.П. Яковлев), історії та теорії університетської педагогічної освіти за кордоном (Б.П. Вульфсон, С.А. Головко, З.О. Малькова, М.Д. Никандров, Л.П. Пуховська, Т.Ф. Яркіна).

Проблемам формування професійної готовності до педагогічної діяльності присвячено праці багатьох дослідників у загальній педагогіці (А.Д. Бондар, В.І. Бондар, Т.Ф. Бугайко, Ф.Н. Гоноболін, Г.Є. Жураковський, В.А. Кан-Калік, Н.В. Кузьміна, В.І. Логінова, В.Н. Мітюков, О.Г. Мороз, Д.Ф. Ніколенко, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, Л.Ф. Спірін, І.Ф. Харламов, Н.Ф. Талізін, Т.А. Томілова, А.І. Щербаков, М.Д. Ярмаченко). Розробляються питання, пов'язані із пошуком шляхів удосконалення навчального процесу у вищій школі (А.П. Верхола, О.І. Єрьомкін, В.І. Загвязінський, Л.Г. Коваль, В.А. Козаков, О.Г. Мороз); організаційних форм, методів та технологій навчання студентів університетів (Т.Ф. Акбашев, І.С. Дмитрик, В.К. Дяченко, А.С. Нісімчук); визначенням особистісно орієнтованої підготовки студентів до професійної діяльності (О.Г. Асмолов, В.О. Якунін, Т.С. Яценко); простежуються істотні зрушення в обґрунтуванні різноманітних моделей фахівців університетського типу (А.М. Манкемов, Л.І. Міщик, Є.Е. Смирнова).

Функціонуючі напрями вдосконалення педагогічної системи вищої школи відображають провідні об'єктивні тенденції розвитку, які чітко намітилися в передовому педагогічному досвіді та зумовили появу інноваційних технологій, форм і методів, засобів навчання, а водночас нових видів активності студентів, яким притаманні риси учіння і праці. Вони

свідчать про взаємопроникнення навчальної, наукової і виробничої діяльності і є історично новим явищем, якого не було у традиційній педагогіці.

У спеціальній педагогіці проблема підготовки фахівців-дефектологів була предметом багатьох авторів (І.М. Бгажнокова, Г.В. Гуровець, С.Д. Забрамна, Н.Ф. Засенко, В.І. Бондар, І.Г. Єременко, М.З. Кот, Ю.Г. Круглов, В.А. Лапшин, І.І. Левіна, С.П. Миронова, Н.М. Назарова, В.І. Селіверстов, С.М. Соколова, В.М. Синьов, В.Є. Турчинська, Л.І. Фомічова, О.Д. Чекурда, С.Н. Шаховська).

Проте назріла потреба у створенні науково-методичного забезпечення та моделі підготовки спеціалістів нової генерації за такими основними аспектами: педагогічним, психологічним, медико-біологічним та управлінським. Безперечно, від концептуальних засад, які становлять основу підготовки майбутніх фахівців, вирішальною мірою залежить не лише її професійна ефективність, а й соціальна оцінка результативності, вірогідності виконуваних ними дій, статус цих факторів у суспільстві та підтримка їх державою. Такої підтримки й утвердження в ієрархії інших педагогічних наук потребує нині спеціальна педагогіка як наука і практична дисципліна.

Ці та інші обставини роблять вельми актуальним розроблення концептуальних засад підготовки вчителів-дефектологів. Реалізація їхніх професійних навичок у закладах вищої освіти має відбуватися різними шляхами: економічним (через актуалізацію професійного потенціалу дефектолога у різних сферах соціальної роботи), соціальним (через формування професіоналізму як моральної цінності та системи ціннісних орієнтацій студентства), науковим (завдяки технологічності та практичній спрямованості підготовки фахівців цього профілю). У розвитку дефектологічних спеціальностей слід враховувати існуючі тенденції професійної підготовки: зростання особистісно-орієнтованої діяльності; гуманістичність і демократизм в організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти; індивідуалізацію та диференціацію навчання; удосконалення інноваційних технологій, впровадження передового педагогічного досвіду; розвиток активності, самостійності та ініціативи студентів, їхніх професійних якостей і здібностей.

Концепція дослідження зумовлена процесом розвитку спеціальної педагогіки як науки та специфічними особливостями професійної діяльності вчителя-дефектолога, серед яких особливого значення набуває корекційна робота.

Однією із концептуальних ідей є перспективний і прогресивно-творчий підхід до професійної підготовки дефектологів, в основі якого має бути особистісно-орієнтоване навчання, розвиток творчих здібностей студентів і їхньої готовності до корекційної роботи. Цей підхід потрібно починати з професійного відбору і професійної діагностики і реалізовувати у

подальшому в системно-цілісній безперервній освіті, єдності всіх основних структурних компонентів особистості майбутнього вчителя-дефектолога.

Сучасна стратегія вищої дефектологічної освіти має випереджати наявні потреби спеціальних закладів, передбачати провідні тенденції їхнього розвитку. Це можна забезпечити завдяки прогностичній моделі дефектологічної освіти, в основі якої буде ідея фундаменталізації, поєднана із прикладною професійною спрямованістю.

В основі навчальних планів має бути тенденція укрупнення, а не деталізації, орієнтація на блочну будову фахової підготовки (медичний блок; блок загальної і спеціальної педагогіки і психології; методичний блок) і наскрізні тематичні програми.

Процес професійної підготовки – це максимальне моделювання майбутньої педагогічної діяльності вчителя-дефектолога. При викладанні спеціальних дисциплін необхідно відмовитися від догматичних установок, абстрактної теорії і здійснити прямий вихід на практику. Цьому сприятиме створення навчально – науково – педагогічних комплексів, які і забезпечать інтеграцію теоретичного навчання і професійно-практичних вмінь студентів; дадуть змогу безперервно підвищувати кваліфікацію працюючих спеціалістів; реалізують наступність між науковими дослідженнями, їхньою апробацією та втіленням у практику.

Необхідно розробити критерії і показники рівнів якості професійної підготовки вчителя-дефектолога в інтегрованій системі, які б дали можливість виміряти її результативність як у процесі навчання студентів, так і в період самостійної роботи спеціаліста.

Концептуальна модель передбачає багаторівневу варіативну безперервну освіту, яка забезпечується вищою дефектологічною освітою, інститутами післядипломної освіти, науковими установами, спеціальними практичними закладами.

**CONCEPTUAL BASES OF TRAINING A SPECIAL EDUCATION
TEACHER FOR CORRECTIVE WORK IN THE SPECIALISED SCHOOLS****Svitlana Myronova**

*State Pedagogical University of Kamianets' – Podil'sk,
Ogiyenko Str., 61, UA–32300 Kamianets' – Podil'sk, Ukraine*

The article considers the problem of training specialists for corrective education of children with special needs in the specialized schools. It indicates the reasons of special education ineffectiveness. It also points out the trends of its improving. The author defines the conceptual bases of training special education teachers for corrective work in the specialised schools.

Key words: a special education teacher, corrective work, specialised schools, children with special educational needs.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2003
Прийнята до друку 18.06.2003